

Henryk Gmiterek

Dział w Sobieszynie w 1579 roku : przyczynek do dziejów rodziny Sobieskich

Rocznik Lubelski 33-34, 93-95

1991-1992

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

HENRYK GMITEREK

DZIAŁ W SOBIESZYNI W 1579 ROKU. PRZYCZYNEK DO DZIEJÓW
RODZINY SOBIESKICH

Leżący nad Wieprzem, w dawnym powiecie stężyckim województwa sandomierskiego Sobieszyn był gniazdem rodowym Sobieskich, pozostając przez długie dziesięciolecia w ich władaniu. W kolejnych pokoleniach rozrastająca się rodzina nabywała majątki także w województwach lubelskim i podlaskim oraz w ziemi chełmskiej, wchodząc w struktury tamtejszych lokalnych społeczności szlacheckich i odgrywając w nich coraz bardziej znaczącą rolę. To rozgałęzianie się rodu nie było dotąd przedmiotem głębszego zainteresowania badaczy, może z wyjątkiem linii królewskiej, wywodzonej od zmarłego w 1557 r. Sebastiana Sobieskiego¹. Bliższemu przedstawieniu powiązań rodzinnych nie sprzyjają przy tym błędne i niepełne informacje herbarzy (B. Paprocki, K. Niesiecki), a także *Genealogii* W. Dworzaczka.

Publikowany niżej akt podziału dóbr sobieszynskich z 1579 r. pozwala na dokonanie pewnych uściśleń. Przedmiotem działu był — jak wynika z treści aktu — spory szmat ziemi rozciągający się od brzegu Wieprza na południu po granice wsi Lendo Małe (dziś zapewne Lendówka) na północy, od granic wsi Ulże (dziś Ulęż) na zachodzie po samą wieś Sobieszyn na wschodzie. Obejmował pola uprawne, lasy i liczne stawy. Z treści aktu dowiadujemy się o istniejącej tu infrastrukturze, sieci drożnej, przeprawach i groblach. Jest to więc interesujące źródło do dziejów osadnictwa i kolonizacji na tym terenie.

Równie ważny okazuje się ów akt dla ustaleń genealogicznych ze względu na występujących w nim aktorów. Z jednej strony był to Jan Sobieski, syn Sebastiana, sędzia ziemski stężycki, pradiadzek przyszłego króla. Najczęściej pisał się „de Jabłona”. Urząd sędziego pełnił już w marcu 1572 r., zmarł w 1592 r., przed 1 września². Z jego potomstwa genealodzy pomijali dotąd córkę Zofię, która już w 1572 r. była żoną burgrabiego sandomierskiego, znanego tłumacza, brata wielkiego poety — Andrzeja Kochanowskiego³. Z drugiej strony uczestnikiem działu był bratanek Jana — Wojciech Sobieski, podkomorzy lubelski od 1608 r., zmarły przed 15 maja 1613 r.⁴ Dworzaczek pominął go w swej *Genealogii*, choć jest on znany heraldykom. Niesiecki — za Paprockim — podnosił jego zasługi rycerskie w wojnach z Moskwą za Batorego, zwłaszcza pod Pskowem. Błędnie jednak twierdził, że był on „synem albo bratem” Sebastiana, chorążego koronnego, „bratem rodzonym” Marka, wojewody lubelskiego⁵. W istocie Wojciech był bratem stryjecznym Marka i Sebastiana, synem Stanisława zmarłego najprawdopodobniej w kwietniu 1579 r.⁶ Zapewne właśnie w związku ze śmiercią Stanisława i dziedziczeniem jego części przez syna Wojciecha związany jest interesujący nas akt podziału, czy raczej uporządkowania stosunków własnościowych w Sobieszynie („dokończenie pomiaru” — jak czytamy na wstępie). Skądinąd wiadomo bowiem, że w 1569 r. Stanisław od swej części płacił podatek od 1/2 łanu i dwu zagrodników, gdy jego brat Jan od 16 półłanków⁷.

¹ W. Dworzaczek, *Genealogia*, Warszawa 1959, tab. 148; por. też L. Podhorodecki, *Sobiescy herbu Janina*, Warszawa 1981, s. 5—6; A. A. Witusik, *Z rapularza historyka*, Lublin 1982, s. 35—36.

² Archiwum Państwowe w Lublinie. Księgi grodzkie lubelskie [dalej: APL, KGL]. Zapisy 28, k. 16, 21; *Urzednicy województwa sandomierskiego XVI—XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Chłapowski, A. Falińska-Gradowska, Kórnik 1993, nr 1114. U Dworzaczka błędna data śmierci — 1564 r.

³ *Źródła urzędowe do najbliższej rodziny Jana Kochanowskiego*, oprac. M. Garbaczowa, W. Urban, Kielce 1984, s. 155.

⁴ *Urzednicy województwa lubelskiego XVI—XVIII wieku. Spisy*, oprac. W. Klaczewski, W. Urban, Kórnik 1991, nr 200.

⁵ K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. VIII, Lipsk 1841, s. 428—429.

⁶ APL, KGL, Zapisy 28, k. 21: „Albertus Sobieski olim Stanislawi filius, in Sobieszyn. Budziska et Czarna sortium suarum haeres”.

U Dworzaczka błędna data śmierci — 1581 r.

⁷ *Źródła dziejowe*, t. XIV: *Małopolska*, t. III, wyd. A. Pawiński, Warszawa 1886, s. 332.

Dostępne źródła nie informują, jakie były dalsze losy włości sobieszyńskiej. Być może Wojciech pozbył się swej części, podobnie jak uczynił to w Budziskach i Czarnej, wydzierzawiając je stryjowi Janowi. Przed śmiercią Wojciech Sobieski pisał się już tylko jako „de Sobieszyn in Ostrow haeres”⁸.

Publikowany akt („Sobieskich divisio”) pochodzi z ksiąg grodzkich lubelskich, seria Zapisy, sygn. 28, k. 13—15. Został spisany na papierowej karcie i oblatowany 30 V 1579 r. w obecności obydwu zainteresowanych — Jana i Wojciecha Sobieskich.

(k. 13) Stało się jest dokończenie pomiaru między Urodzonymi Pany Janem Sobieskim sędzim ziemskim stężyckim a Wojciechem Sobieskim, dziedziczym Sobieszyna, począwszy od rzeki Wieprza aż do rzeki Reicz⁹, (k. 13v) jako niżej opisano będzie, przez Urodzonego Stanisława Wirzchowskiego, miernika do tego pomiaru przez ty pany wyżej mianowane społecznie zwiedzionego.

Naprzód łączny pomiar się stał od rzeki Wieprza, a ciągnie się do wsi, do ściany¹⁰ przez tego miernika nowo uczynionej podle wsi Sobieszyna, to jest, iż Pan Wojciech wziął łąki od ściany Drzazgowskiej¹¹, pola, lasy i jeziora, krzewia, wszystko, co by tam kolwiek gruntu było aż do ściany przez tego miernika nowo uczynionej, która idzie od wsi od gościńca, który przez wieś idzie, między Bartkiem poddanym Pana Wojciechowym a kowalem, którego kowala plac wszystkim dostał się temu Panu Sobieskiemu, i ciągnie się przez Zabrodzie pola zajmując aż do spichlerza Pana Wojciechowego, który przy tym Panu Wojciechowi ostaje, od tego spichlerza strumieniem co najprościej do Wieprza. Na którym strumieniu jazy bywali Durowskie a Klimkowskie, których jazów ciż poddani używać mają Pana Janowi, jako dawno używali. Item od tej ściany, jako się wyżej napisało, poczęły się łąki, pola, krzewia, jeziora i wszelijakie insze grunty, które się temu to Janowi dostały. A ciągną się aż do groblej, którą Panowie Podlodowscy¹² już poczęli na miejscu rzeconem Nadolnik nad rzekami Reicza i Szumia, po ścianę, która jest przez tego miernika uczyniona podle niw dworskich, wiorst polnych i podle tego od dworu Pana Sobieskiego aż toż do tych znaków, które między Bartkiem a kowalem jest uczyniony. A iż przy Pana Wojciechowym dziale włoka jedna miernicza większość została, [stało się tak] za społecznym ich zgodzeniem nagradzając lepszość gruntu polnego. A generaliter, iż z tych Panów wyżej mianowanych żaden nic sobie nie zostawuje w drugiego dziale, który się ktoremu (k. 14) dostał. Item, niwy za dworem Pana Wojciechowym na pole są rozmierzone i ścianą przez tego miernika są oznaczone. Ta niwa przy dworze Pana Wojciechowym P. Wojciechowi się dostała. A P. Janowi od olszynej granice aż do Ławecznego [.....]¹³ tej niwy, od ściany łącznej nad bielami uczynionej ciągnąć się mają obiedwie do łącznego. Item, co się tyce place dworskie, ty jednak przez tego miernika pomierzone. Acz Pana sędzię plac większy półósmą prętów miernicznych, ale się nagrodziło Panu Wojciechowi pręt niżej jego placu w niwie jego, że się jednako ty place zkomputowały. Item, łany pola siedzianych łanów ku Reiczi przeciw Pana Wojciechowemu dworowi, dostali się trzy łany pierwsze Panu Janowi Sobieskiemu pole łanów siedzianych, a Pan Wojciech wziął przeciwko tym trzem łanom pole tychże trzech łanów zasię trzy łany, to jest Onkowski półłanek, Klimowski, Szczepkowski, Barszczowski, Drabowski, Stasiaczkowski. A iż tam w tych łaniech i w inszych kmieci społecznych nad Ławecznym są zaścianki, przy ławecznym przez tego miernika uczynione trzy ode wsi przeciw tym łanom dworskim zaścianki dostali się Panu Wojciechowi od miedze uczynionej, a Janowi do tej miedze nad tym Ławecznym ostatek się dostał trzech zaścianków. A iż tam była droga od dworu Pana Wojciechowego ku Reiczi, między półłankiem Klimkowskim i Barszczowskim, ta droga czasy wiecznymi ma być poddanym zabroniona, a przeczna droga ku Grabowcom¹⁴ starego gościńca, który ku Reiczi idzie, ma być społecznym ludziom wolno dopuszczona. Item, łany poddanych w tym polu za tymi łanami ku Ulęskiej ścianie poddani dzierżeć mają jako i teraz dzierżeli, łan przez łan, to jest pierwszy łan (k. 14v) dostał się Janowi Sobieskiemu podle tych Pana Wojciechowych łanów. A tak aż do Wieprza wszystkim ludziom w tym polu tych łanów. A ciągnąć się mają jednaką długością aż do ściany przecznej nad stawem uczynionej. A co za temi półłankami ku Drzazgowskiej ścianie

⁸ APL, Księgi podkomorskie lubelskie 4, k. 11.

⁹ Rycza, prawy dopływ Wieprza.

¹⁰ Ściana — granica z usypanymi wzdłuż niej kopcami, rozgraniczającymi dobra dwu sąsiadów.

¹¹ Zapewne: od strony Drążgowa.

¹² Sąsiedzi Sobieskich na północ od Sobieszyna, właściciele Podlodowa.

¹³ Jeden wyraz nie odczytany.

¹⁴ Grabowce, wieś na północny zachód od Sobieszyna.

pola ostały [się], to na dworskie niwy jest rozmiarzone. A dostała się niwa Panu Wojciechowi przy ludzkich półłankach, a Panu Janowi od granicy Ułęskie, które niwy długością ciągnąć się mają od Ławiecznego ku Reicy do ściany nad borem przez tego miernika uczynionej. Item, wieś między się na połę rozdzielili; dostała się połowica Panu Janowi od dworu jego aż do miedze fructi wójta, a druga połowica Panu Wojciechowi wsi Sobieszyna dostała się. A te półłanki siedziane ciągnąć się mają ku Reicy do ściany pod borem przez tego miernika uczynionej. Item, półłanki poddanych przeciw dworowi Pana Janowemu, które się łany przez łany ku Wierzchpolowi ciągną także ludzie dzierżec mają, jako teraz dzierżę, chyba jeśliby się u którego szerokość większa pokazała. A iż w tych półłankach przeciw dworowi Pana Janowemu są zaścianki, tedy te zaścianki ku niwom dworskim wierzchpolnim obrócili, a te niwy na poły między nimi są rozdzielone, to jest iż niwa Panu Janowi się dostała od dworu jego aż do miedze przez miernika uczynionej. A od tej miedze dostała się niwa Panu Wojciechowi aż do Nadolnika. Item, bór na tę stronę Reicy między nimi jest na poły rozdzielony, to jest, iż Pan Wojciech wziął od Ułęskiej granicy do znakow przez miernika uczynionych, które od pół Sobieskich idą aż do Reicy, a od tych znakow zasię (k. 15) dostał się bór temu Panowi wszystkim, aż ku wierzchpolnim polam. A iż większość włókam mierniczym w tym polu boru u Pana Wojciecha, tedy ta włoka Jaruda temu Panowi ma być nagrodzona przy jego gruncie. Stawy nad Reiczą rzeką, iż w tym każdy dzierżec ma, jako teraz dzierżę. Item, za rzeką Reiczą włokę Rudę tak dzierżec mają, jako i teraz dzierżę. I ty włoki pola jeśliby się w którego dziale borowe dostali, tedy ci poddani tych pół używać mają, jako i teraz używają. A bór za rzeką Reiczą, i za lasem Krzizanowem, i z polmi, które przy granicy Ułęskie i między się rozdzieleły i tak dzierżec mają, jako ten miernik znaki tak przez las i przez pole uczynił. I dostała się część tych borow i lasa Krzizanowa Panu Wojciechowi na ścianie Ułęskiej, szerokość od ściany Ułęskiej aż do znakow przez miernika uczynionych, a długość od rzeki Reicy aż do mniejszego Lęda¹⁵ granic. A temu Janowi dostał się bór za tą Reiczą przy ścianie Podlodowskiej, długością od Reicy aż do tej ściany Lędzkiej, a szerokość do tegoż znaku przez miernika uczynionego, co też za temi znaki ma dzierżec z lasem Krzizawim i z polmi.

¹⁵ Zapewne dziesięjsza wieś Lendówka, na północ od Sobieszyna.